УДК 811.111:378
© 2013
Перова С. В.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вища освіта є відповідальною за підготовку такого фахівця, від діяльності, особистісного та професійного розвитку якого залежить оновлення сучасного вітчизняного суспільства. Завданням кожної дисципліни, яка викладається у ВНЗ, є не лише підготовка фахівця як носія певної соціальної функції, а забезпечення особистісного зростання професіонала як компетентної цілісної особистості. В умовах інтеграції та співпраці нашої держави зі світовими державами підвищився запит на фахівця, який професійно володіє іноземною, зокрема англійською, мовою. Аналіз власної практики міжкультурного спілкування показав, що труднощі у спілкуванні і розумінні один одного між іноземними партнерами, втрата контакту і, як результат, відсутність бажання спілкуватися, нерідко виникають через недостатню сформованість іншомовної комунікативної та перекладацької компетенцій, які, в свою чергу, є проявом несформованості спеціальних навичок у говорінні, роботі з текстом, невміння працювати з довідковою літературою тощо. Саме тому особливого статусу надається викладанню іноземних мов, а також підготовці майбутніх учителів іноземних мов у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Досліджують у своїх працях проблеми формування професійної компетентності педагогів, зокрема вчителів іноземної мови, такі вчені, як В.Адольф, В.Баркасі, Н.Бібік, Л.Ващенко, Г.Голуб, Н.Московська, Ю.Пассов, О.Перцева, О.Піскунова.

Різним аспектам формування перекладацької компетенції присвячено роботи таких науковців, як Н.Гавриленко, В.Комісаров, Л.Латишев, В.Проворотов, Л.Нелюбін, А.Ольховська, І.Халєєва, Л.Черноватий, А.Штанов, Ф.Олвз (F.Alves), Дж.Фрейзер (J.Fraser), М.Орозкоу (M.Orozko), Ґ.Турі (G.Toury) та ін. Справедливо зазначимо, що практично всі дослідження стосовно перекладацької компетенції майбутніх фахівців розглядають її у контексті професійної підготовки перекладача, питання перекладацької компетенції майбутнього вчителя іноземної мови залишається недостатньо вивченим і відкритим для обговорення.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у висвітленні такого наукового поняття як «перекладацька компетенція» у контексті формування професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розгляд питання перекладацької компетенції у контексті формування професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови, правомірним буде розпочати, на нашу думку, з уточнення основних понять «компетенція», «компетентність», а також з визначення структури професійної компетентності вчителя іноземної мови.

Вивчення психолого-педагогічних джерел, присвячених проблемам реалізації компетентнісного підходу в освіті, дає змогу стверджувати, що аналізу співвідношення понять "компетенція" та "компетентність" приділено багато уваги. Як зазначають послідовники конструктивістського підходу, поняття „компетенція" є символічним образом, і йому може бути надано велику кількість життєздатних дефініцій залежно від утягнутих у цей процес людей, мети, яку вони переслідують, і контексту, у якому компетенції будуть використовуватися [2].

Серед великої кількості існуючих визначень можна знайти узагальнювальні елементи, які допомагають виявити категоріальну сутність концепту. Отже, поняття „компетенція" інтерпретується як:

- предметна сфера, у якій особистість добре обізнана;
- базова характеристика індивіда, глибока та стійка частина особистості, за якою можна спрогнозувати поведінку людини в широкому спектрі життєвих і професійних ситуацій;
- внутрішні потенційні психологічні новоутворення, які потім проявляються в діяльності;
- інтегративна сукупність характеристик (знання, уміння, навички, здатності, мотиви, переконання, цінності), яка забезпечує виконання на високому рівні професійної діяльності та отримання певного результату;
- здатність установити зв'язок між знанням та ситуацією, сформувати процедуру вирішення проблеми;
- відкрита система процедурних, ціннісно-смислових та декларативних знань, що включає компоненти, які взаємодіють й активізуються в професійній діяльності;
- інтегрована характеристика якості підготовки випускника, категорія результату освіти;
- ідеальна нормативна характеристика, певна заздалегідь визначена галузь знань, у якій люди, які займаються однаковою професією, мають бути обізнані.

Російський науковець А.Хуторской визначає такі функції компетенцій:

- відображати соціальне замовлення на молодих громадян, підготовлених до участі в повсякденному житті;

- бути умовою реалізації особистісних смислів особистості в навчанні, засобом подолання його відчуження від освіти;
- задавати реальні об'єкти навколишньої дійсності для цільового комплексного докладання знань, умінь та засобів діяльності;
- бути частиною змісту різноманітних навчальних предметів та освітніх галузей як метапредметні елементи змісту освіти;
- становити інтегральні характеристики якості підготовки тих, хто навчається, та слугувати засобами організації комплексного особистісно й соціально значущого освітнього контролю [9].

На противагу компетенції компетентність трактується науковцями як:

- володіння певними знаннями, навичками, життєвим досвідом, які дозволяють судити про щось, робити, вирішувати щось;
- комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом у тій чи тій сфері та який залежить від необхідних для цього компетенцій;
- наявність у особистості внутрішньої мотивації до якісного виконання своєї професійної діяльності, ставлення до своєї професій як до цінності;
- рівень освіченості спеціаліста, який є достатнім для самостійного вирішення пізнавальних проблем, які виникають, та визначення особистісної позиції;
- відповідність спеціаліста вимогам, які до нього висуваються, установленим критеріям та стандартам у певних сферах діяльності, вищий ступінь готовності;
- психосоціальна якість, яка означає силу та впевненість;
- володіння певними знаннями, професійність.

У своїй роботі ми дотримуємося такої думки, що компетентність – це спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються в процесі навчання й дають змогу людині визначати й розв'язувати в різноманітних ситуаціях проблеми, характерні для певного кола діяльності. Компетенцію ми розглядаємо за З.Курлянд як "внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення програми (алгоритми) дій, системи цінностей і ставлень), що потім виявляються в компетентностях людини як актуальні, діяльнісні прояви" [4, с. 450].

Виходячи з мети нашого дослідження, ми утвердилися в думці, що перекладацьку компетенцію правомірно представити як складову частину моделі професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Ми виходили з такої позиції, що організація педагогічного процесу професійної підготовки сучасного фахівця має бути спрямована передусім на формування та розвиток його професійної компетентності. Підґрунтям нашої позиції стали праці таких науковців, як В.Петрук [6], О.Перцева [5], О.Спірін [8], які, подаючи опис випускника вищого навчального закладу – майбутнього спеціаліста-професіонала, використовують термін "професійна компетентність", а всі компетенції особистості поділяють на дві групи: загальні (універсальні, ключові, "позапрофесійні") та професійні (предметно-спеціалізовані).

Нам також є близьким погляд М.Елькіна на проблему професійної компетентності майбутніх викладачів, який розглядає професійну компетентність учителя як інтегральну особистісну якість, що характеризує його здатність до розв'язання професійних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної діяльності, з використанням знань, умінь, навичок і нахилів, освітнього й життєвого досвіду, цінностей. "Професійна компетентність – це також проміжний етап до професійної майстерності, метою якого для кожного конкретного учня (студента, працівника закладу освіти) є набуття тих знань, умінь, навичок, якостей, яких йому бракує для досягнення необхідного рівня досконалості в обраній галузі навчання або діяльності" [1, с. 41].

Нам імпонує думка проф. Н.Радіонової та проф. А.Тряпіциної, які займаються дослідженнями різних аспектів професійної компетентності педагога, про те, що, „виходячи з розуміння професійної підготовки як процесу професійного розвитку, оволодіння досвідом майбутньої професійної діяльності, можна говорити, що компетентний спеціаліст націлений у майбутнє, передбачає зміни, орієнтований на самостійну освіту" [7]. Відповідно, професійна компетентність учителів іноземної мови має особливість реалізовуватися в теперішньому, одночасно орієнтуючись на майбутнє.

Професійна компетентність учителя іноземної мови має проявитися під час вирішення професійних завдань. Це поняття є багатоаспектним і динамічним, його не можна остаточно визначити заздалегідь на весь період професійної кар'єри майбутнього вчителя-філолога, оскільки бурхливість розвитку суспільства, висування нових вимог до педагога вимагає й корекції структури його професійної компетентності. На рис. 1 представлено схематичне бачення структури професійної компетентності учителя іноземної мови.

Зазначимо також, що у галузі викладання мов склалася тенденція оперувати поняттям "компетенція", а не "компетентність".

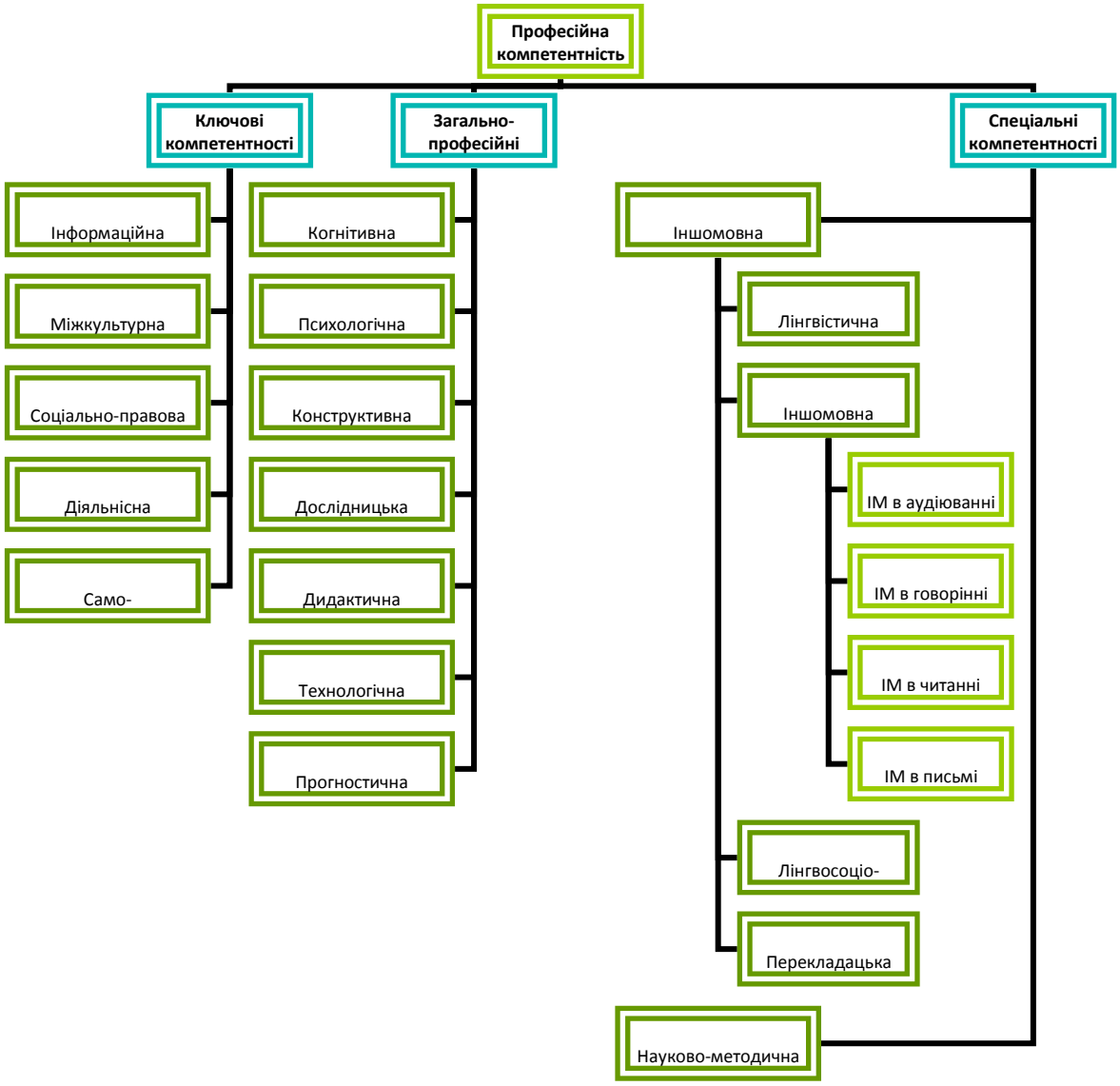

Рис. 1. Структурна модель професійної компетентності вчителя іноземної мови

Ми не будемо детально розглядати ієрархію ключових та загально професійних компетентностей учителя іноземної мови, оскільки ці питання вже були розглянуті у наших інших публікаціях, а торкнемося типології спеціальних компетентностей, до яких було віднесено перекладацьку компетенцію.

Спеціальні (академічні, предметні,) компетентності відбивають специфіку конкретної предметної чи позапредметної сфери професійної діяльності. Цей вид компетентностей є реалізацією базових (загальнопрофесійних) та ключових компетентностей у галузі певної навчальної дисципліни, предмета, тобто в конкретній сфері професійної діяльності. У структурі спеціальних компетенцій викладача іноземної мови виділяються науково-методична та іншомовна комунікативна компетенція, яка, у свою чергу, включає до свого складу лінгвістичну (мовну), іншомовну мовленнєву, лінгвосоціокультурну та перекладацьку компетенції.

Науково-методична компетенція вчителя іноземної мови охоплює методичні знання, уміння й навички: уміння визначити кінцеві й проміжні цілі, планувати, провести й проаналізувати заняття, налагодити й реалізувати міжпредметні зв'язки з дисциплінами мовного, літературознавчого, психолого-педагогічного, соціально-гуманітарного циклів, визначити оптимальні форми роботи, засоби навчання й контролю тощо та забезпечити необхідний рівень предметно-методичної рефлексії на власний досвід їх застосування на практиці.

Що стосується іншомовної комунікативної компетенції, то вона згадується частіше всього, коли мова заходить про професійну компетентність майбутнього учителя іноземної мови. Безсумнівно, що формування саме цього виду компетенції як здатності вирішувати засобами іноземної мови актуальні завдання спілкування у побутовій, навчальній, виробничій, культурній сферах життя та як уміння користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування – є одним з основних кінцевих результатів підготовки студентів-майбутніх учителів іноземних мов у ВНЗ. Однак не слід забувати й про такий важливий складник підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, як перекладацька компетенція. В усіх ВНЗ країни на лінгвістичних факультетах навчають таких студентів перекладу як окремій дисципліні, й певний відсоток з них після отримання диплому про вищу філологічну освіту пов'язують своє життя саме з перекладацькою діяльністю.

Сформованість достатньо високого рівня перекладацької компетенції є необхідною умовою підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, тому що, у протилежному випадку, неможливим буде навчити учнів реалізовувати функції медіатора (посередника) культур у процесі міжкультурної комунікації.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що перекладацька діяльність має багатовікову історію, переклад, завдяки міждисциплінарному характеру, як наука сформувався на початку минулого століття, а поняття «компетенція» у сфері освіти почали використовувати лише в його середині. Це призвело до того, що єдиного поняття «перекладацька компетенція» не існує. Крім того, у науковій літературі змішуються через неточний переклад з англомовних праць терміни «translation competence» та «translator's competence», перший з яких означає перекладацьку компетентність як здатність продукувати прийнятий текст перекладу, а другий – фахову (технологічну) компетентність перекладача.

В нашому випадку, ми трактуємо перекладацьку компетенцію майбутнього вчителя іноземної мови як здатність застосовувати загальні принципи перекладу в професійних, життєвих, особистісних, навчальних тощо ситуаціях. Переклад – засіб навчання іноземної мови і одна з цілей формування іншомовної комунікативної компетенції. Студенти мають бути підготовлені до подолання не лише мовних, а й культурних бар'єрів у процесі перекладацької діяльності, виконувати роль медіатора культур під час викладання іноземної мови.

Без процесу перекладу текстів неможливо уявити сам процес навчання іноземної мови: крім першочергових мовної та мовленнєвої компетенцій, для учителів іноземної мови необхідно бути готовими навчати дискурсивним навичкам повністю охоплювати зміст тексту, виділяти провідну ідею та наміри автора, сегментувати текст-оригінал для побудови опорних смислових пунктів перекладу, а також використовувати словники, енциклопедії та інші види довідкової літератури у процесі роботи над перекладом.

Висновки... Таким чином, перекладацька компетенція майбутнього вчителя іноземної мови є важливим складником його професійної компетентності. Формування іншомовної комунікативної компетенції як мета навчання іноземних мов передбачає володіння перекладацькими уміннями і навичками. Незважаючи на значну увагу дослідників до питання професійної підготовки студентів ВНЗ, проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови та типологія необхідних компетенцій все ще залишається відкритою для обговорення. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вбачаються у теоретичному обґрунтуванні і практичній розробці педагогічної моделі формування перекладацької компетенції майбутнього викладача іноземних мов.

Література

1. Елькін М. В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії засобами проектної діяльності : дис. …канд. пед. наук : 13.00.04 / Елькін Марк Веніамінович. – К., 2005. – 260 с.
2. Козырева О. А. Методология моделирования профессиональной компетентности педагога / О. А. Козырева // Дополнительное проф. образование. – 2008. – № 4. – С. 24-25.
3. Пассов Е. И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация / Е. И. Пассов // Іноозем. мови. – 2002. – № 4. – С. 3-18.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
5. Перцева О. Ю. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей технологии и предпринимательства **:** автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „ Теория и методика профессионального образования"/ О. Ю. Перцева. – Новокузнецк, 2007. – 256 с.
6. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : монографія / В. А. Петрук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 292 с.
7. Радионова Н. Ф. Компетентностный подход в педагогогическом образовании [Електронний ресурс] / Н. Ф. Радионова, А. П. Тряпицына. – Режим доступу : www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-75.pdf.
8. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформативні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики [Електронний ресурс] / О. М. Спірін // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5. – Режим доступу до журн. : http://www.ime.edu-ua.net/em.html.

9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс] / А. В. Хуторской // Отделение философии образования и теоретической педагогики РАО. – Центр „Эйдос". – Режим доступу : www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення наукового поняття «перекладацька компетенція» у контексті формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Аннотация

В статье рассматривается проблема определения научного понятия «переводческая компетенция» в контексте формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка.

Summary

The article focuses on defining of the scientific notion "translation competence" in the context of the formation of professional competence of the future foreign language teacher.

Ключові слова: компетенція, професійна компетентність учителя іноземної мови, перекладацька компетенція.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетентность учителя иностранного языка, переводческая компетенция.

Key words*:* competency, professional competence of the foreign language teacher, translation competence.

Подано до редакції 02.10.13.

УДК: 37.03+159.923+37.036

© 2013

Пилипюк Т.В.

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА «ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ»

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі в умовах сьогодення у педагогічній науці формується нова парадигма освіти і виховання, спрямована на створення соціально-педагогічних і психологічних умов, сприятливих вихованню активної, дієвої особистості, здатної знайти своє місце на складних перехрестях життя, самовизначитись і реалізувати себе. Тому однією з найскладніших проблем на сучасному етапі розвитку освіти є створення умов для повноцінної творчої самореалізації молодої людини. Для того, щоб майбутні вчителі самостійно прагнули до постійного вдосконалення необхідна цілеспрямована педагогічна підтримка професорсько-викладацького складу навчального закладу, метою якої є особистісна самореалізація майбутнього вчителя під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми… У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях зосереджено увагу на проблемі, пов'язаній із творчою діяльністю вчителя, становленні творчого спеціаліста (В. Андрєєв, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, І. Підласий, М. Поташник, Т. Сущенко та ін.); на особливостях творчої діяльності (І.Єрмаков, Л.Сохань, С.Сисоєва та ін.); проблемах, пов'язаних із професійним самовихованням, самореалізацією особистості (І. Бех, Г. Васянович, О. Дем'янчук, О. Дубасенюк, О. Киричук, О. Пєхота, Т. Яценко та ін.). Натомість ґрунтовне вивчення проблем, професійного виховання молоді засвідчує, що проблемі творчої самореалізації майбутнього педагога початкової школи не надається належної уваги.

У наукових пошуках учених щодо самореалізації та самоактуалізації особистості на теренах педагогіки прослідковуються узагальнені підходи, відповідно до значущості педагогічної праці в соціальній та культурній площинах суспільного життя, а саме:

− педагогічний підхід відрізняється бінарним змістом, оскільки в ньому розглядаються, з одного боку, особливості самореалізації вчителя у процесі навчально-виховної та науково-предметної діяльності, з іншого – відмінності педагогічної праці в контексті розвитку та реалізації індивідуально-творчого потенціалу кожного учня (В.Крижко, З.Левчук, А.Линенко, Г.Падалка, Н.Посталюк, О. Рудницькі та ін.);

− психологічний підхід відображається в дослідженнях педагогічної творчості та самореалізації вчителя як інтеріоризованого процесу особистісно-професійного становлення (Н.Гузій, Г.Несен, В.Семиченко, Л.Сохань та ін.);

− соціокультурний підхід відзначається виокремленням складових творчої самореалізації педагога у залежності від його професійного покликання – передачі прийдешнім поколінням духовної спадщини минулого та розвитку особистісно-ціннісного ставлення молоді до сьогодення (З.Левчук, Л.Митіна, О.Пєхота, О.Олексюк, О.Рудницька та ін.);

− суспільно-філософський підхід характеризується висвітленням аспектів творчої самореалізації педагога залежно від процесів суспільного розвитку (В.Доній, Л.Мітіна, Н.Мочалова, Л.Сохань та ін.) [8].

Формулювання цілей статті... Метою даної є висвітлення сутності феномена творчої самореалізації особистості.